

וּבְצִמְחָה דוד (בַּעֲלֹמוֹתָךְ) כַּחַם שְׁעֶשְׂתָּ הַדְּצִרֹת הֵם כִּנְגַד
עֲשֶׂה מֵאֲמֵרוֹת שֶׁהֵם נִצְרָא בְּעוֹלָם, וּמֵאֲמַר שֶׁנִּי בְּעֶשְׂרֵה מֵאֲמֵרוֹת
הוּא יְהִי אֹרֶךְ, וְהוּא כִּנְגַד לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים דִּיבִיזֹר הַשְּׁנִי
בְּעֶשְׂרֵה הַדִּיבִירוֹת, ע"כ בְּיוֹם מִילַת אֲבָרָהָם שֶׁהוּא לִהְיוֹנֵעַ כַּחַם
ע"ז שֶׁל שְׁתֵּי רִשְׁוִיּוֹת, רֹאשִׁי לִקְרוֹת פֶּרֶשֶׁת הַמְּנוּרָה שֶׁהוּא יְהִי אֹרֶךְ,
לְדִלִּי לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים הוּא כִּנְגַד יְהִי אֹרֶךְ.

בשׁו"ע או"ח (סימן ת"ל ס"א) כתב המחזיר שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו, והמג"א (ריש סימן תכ"ט) כתב ועכשיו נוהגין לדרוש בשבת הגדול ובשבת שובה, והעיקר להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון.

ולזה נקרא שבת הגדול, דבשבת זו שמעו לתוכחה של הגדול
דהדיבור יא' מגלות, והיות שאז בשבת שמעו לקול של תוכחה
תקנו לדרוש בשבת, להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר
יעשו.

ה'רמב"ם כתב בספר המצוות ו"ל, מצוה קנ"ו היא שצונו
לבער חמץ מצחינו ביום ארבעה עשר בניסן וזו היא מצוה השבחה
שאור, והוא אומרו יתעלה (בא י"ב ט"ו) אך ביום הראשון
תשציתו שאור מצחיתם, ויקראוהו החכמים גם כן מצוה ביעור ר"ל
ביעור חמץ עכ"ל, וכשדקדק תמצא קנ"ו עולה יוסף.

וזה"ש שואלין [ודורשין] בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום כדי ללמד את העם צמנהגים וחומרות שונות, הג"ה ולכן מנהג לקנות חטים לעניים שיכולו לקיים צעמם חומרות שלהם בציתם, ולא להזמיןם אצלנו.

בשל"ה כתב שביום י"ג ניסן יקרא פרשת צהעלותך פרשת המנורה, וי"ל להחמ"ס בהגהות (או"ח סימן תכ"ט) כתב שצ"צ ימי ניסן א"ל תחנון מחמת קרבות הנשיאים שהקריבו באותו זמן, אבל יום י"ג נריך טעם למה אין אומרים זו תחנון, ואי נימא דקרבן שבט נפחלי נאכל גם ביום י"ג דשלמים נאכל לשני ימים, תינהא אם יש לה דין שלמים של יחיד, אבל אי יש לה דין של שלמי ציבור, הלא אנו אומרים בכל יום זבחי שלמי ציבור ואשמות נאכל ליום ולילה.

ובנחלת בנימין (מנשה ז' אות ה') כתב שצברית מילה מכניעין כח הע"ו, דהמפר ברית יאמר למה צרא הקצ"ה צנ"י ערלים הו"ל לצרוא אותם מהולים, והתירון הוא דאם הגוים היו נצראים ערלים וישראל מהולים יאמרו שיש ח"ו שתי רשויות, ומי שצרא אלו לא צרא אלו, לכן נצראו כולם ערלים, וישראל מלין צעמנן שלא יאמרו שתי רשויות הם, אבל המפר ברית מילה יסבור, שאילו היה כן רצון הצורא, היה צורא ישראל מהולין והגוים ערלים, וא"ת שיאמרו שיש ח"ו שתי רשויות זה לא איכפת לו, א"כ המפיר ברית הוא מודה צע"ו.

ויש לבאר שנקבע מלות ציעור חמץ למנוה קנ"ו ורומז ליוסף, דבמסכת פסחים (דף מ"ח:) תנן איזהו שאור כקרני חגבים, סידוק שנתערבו סדקין זה בזה, וכתב רש"י כשהוא מחמץ נעשין זו סדקין, הרי לן סימן לחמץ הוא שיש לה סדקין, ומרמז על פירוד הלצות, כמו שסדקין צעיסה הם נפרדות זה מזה, ולכן חמץ אסור במשהו דפירוד אסור אפילו כל שהוא.

ולכן נקבע מלות ציעור חמץ לשיטת הרמב"ם למנוה קנ"ו שעולה יוסף, לרמז שמכירת יוסף היה מעין חמץ, דחמץ יש לה סדקין שפרודין זה מזה, כן מרמז על פירוד הלצות במכירת יוסף.

יש שלא אכלו חמץ בערב פסח משעה ח' להכניע השטן

בספר דברי הגאונים על פסח מצעל טהרת ישראל (סימן תמ"ג) הביא שהרה"ק החוזה מלובלין היה מחמיר שלא לאכול חמץ בערב פסח משעה שמונה בצוקר, ובספר הגדה של פסח מטה משה הביא שגם הרה"ק ר' מרדכי מנאדצורנא נהג כן, ואמר שזמן אסור אכילת חמץ בערב פסח הוא לעולם משעה שמונה ע"כ.

ואולי יש ליתן טעם על אסור חמץ משעה שמונה, דבמסכת בבא בתרא (דף ט"ו.) איתא, במתניתא תנא יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה, וכתב רש"י יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא, ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו, אמר ר"ל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות.

והרדב"ז בשו"ת (ח"ג סי' תקמ"ו) כתב וז"ל, ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצ"ר והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפסם בכל מחצאות מחשבותיו, ואפילו כ"ש לא בטיל והרי זה אמת ונכון עכ"ד.

ובמסכת ברכות (דף ד:) איתא, תנא מיכאל באחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע, ומלאך המות בשמונה, וכתב רש"י מיכאל עולה למעלה בפריחה אחת, ומלאך המות עולה למעלה בשמונה פריחות, הרי ששמונה רומז ליצ"ר, ולכן לא יאכל חמץ בערב פסח משעה שמונה ואילך, וזהו יכניע היצ"ר הוא מלאך המות שעליו אמרו מלה"מ בשמונה.

יציאת מצרים עולה כמנין נעש"ה ונשמ"ע

בהגדת נמאה נפשי מהאמרי חיים זי"ל [פיסקא עאכו"כ ונתן לנו את התורה] כתב שתכלית יציאת מצרים היתה לשם קבלת התורה, כמו"ש הקצ"ה למשה בפרשת שמות (י"ג י"ב) בהוציאת את העם

ממצרים מעבדון את האלהים על ההר הזה, וכתב רמז נפלא שכן יציאת מצרים עולה כמנין נעש"ה ונשמ"ע, וז"ש אנכי ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלומר בשביל עשרת הדברות שמתחיל באנכי הוצאתיך מארץ מצרים עכ"ד.

ויש לבאר שדוקא נעשה ונשמע היתה סיבה ליציאת מצרים, דהחמ"ס פרשת וארא כתב שבני יצ"ל צד"ו שנים דהקדש מפקיע מידי שעבוד היינו קדושות זכורים, דהקצ"ה קראם בני זכורי ישראל בפרשת שמות (ד' כ"ב) ע"כ.

ובמסכת שבת (דף פ"ט:) איתא שהקצ"ה יאמר לו ליחזק בניך חטאו לי, אמר לפניו רצונו של עולם בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה ונשמע קראת להם בני זכורי עכשיו בני ולא בניך, וכתב רש"י שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע, לקבל עולך מאהבה כזנים ע"כ, נמא שכל שם אמירת נעשה ונשמע נתקדשו בקדושת זכורים והקדש מפקיע מידי שעבוד.

ומה מדויק מאד הגימטריא של האמרי חיים זי"ל שכן יציאת מצרים עולה נעש"ה ונשמ"ע, דסיבת יציאת מצרים צד"ו שנים דהקדש זכורים מפקיע מידי שעבוד, נמא שמה שהיה גלוי לפניו יתברך שיאמרו נעשה ונשמע, וע"ש זה קראם בני זכורי והקדש מפקיע מידי שעבוד.

מצות מצה הוא מעין מצות ד' מינים

בספ"ה"ק בארות המים (יום א' דפסח) כתב שהרה"ק הר"ר מענדיל זי"ל אמר, אילו לא הי' חושש מהמון עם, היה לוקח המנה לזיהכ"נ כמו הלולב והאחרוג והיה עושה זו נענועים.

וי"ל כוונת הרה"ק, דחז"ל אמרו במסכת פסחים (דף ל"ו.) מנה לחם עוני שעוין עליו דברים הרבה, וי"ל דמנה זכר לגאולה, כמו"ש בהגש"פ מנה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק צדקם של אבותינו להחמין עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקצ"ה וגאלם, ויריבין הודאה לשעבר ותפלה על להבא, ולזה אמרו חז"ל לחם עוני שעוין עליו דברים הרבה, הודאה לשעבר ותפלה על להבא, וכן כלולב מנענע צהודו לה' כי טוב זו הודאה, ומתפללין על להבא דמנענע באנא ה' הושיעה נא.

ולכן אמר הרה"ק, אילו לא הי' חושש מהמון עם היה מנענע עם המנה על הודאה לשעבר ותפלה על להבא, דמנה רומז לגאולת מצרים ועל זה בא הודאה, ותפלה להבא שניה בני חורין.

ובמסכת סוכה (דף ל"ח.) אמרו, רב אחא בר יעקב ממטי ומייתי ליה ללולב ואמר דין גירא עיני דשיטנא, והנה חמץ ושאר רומז ליצר הרע, כמו"ש במסכת ברכות (דף י"ז.) רבי אלכסנדר בטר דמזלי אמר הכי, רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שזעיסה ושעבוד מלכיות, ויתכן שכמו"כ המנה שאין זו חמץ שהוא הינה"ר, בודאי שראוי לומר עליו דין גירא בעיני דשיטנא.

וה"ש הרה"ק הרר"מ מרימנוב זי"ע שלולי הקהל היה מביא המנה צדיהמ"ד ועושה זו נענוים ואומר דין גירא בעיני דשיטנא, כמו שעשה ר' אחא בר יעקב בד' מינים.

אכילת מצה הוא מעין אכילת המן

בתפארת שלמה (רמזי פסח) ביאר אומרים במסכת קידושין (דף ל"ח.) עוגות שהוציאו ממזרים טעמו זהם טעם מן, דמיון מנה למן הוא, דהמנה היא נקי בלי שום תערובות טו"ר כלל ואינה צריכה צירור כלל, וכזה היה המן שנקרא (תהלים ע"ח כ"ה) לחם אצירים לחם המלאכים, כי לא היה זו שום פסולת כלל ולכן נכלל ברמ"ח איצרים עכ"ד.

ובדרשות חת"ס (ח"צ עמוד רנ"א) כתב שטעם לאכילת מנה לא נגלה להדיוטות, אבל אצרים אצינו השיג שורש המנה וקיימה עד שלא ניתנה עכ"ל, ויתכן טעם שא"ל השיג סוד אכילת מנה, דמצינו שבעת שצאו המלאכים אלל אצרים אצינו לזה לשרה (וירא י"ח ו') מהרי שלש סאים קמח קולת לוי ועשי עוגות, ומצואר במדרש רבה (פמ"ח י"ז) שזה היה בפסח וזה לעשות עוגות למנות, וכמו שאומרים בהגדה של פסח (פיוט ואמרתם זבח פסח) הסעיד נו"צים עוגות מנות בפסח, וכמו כן אלל לוט בן אחיו של אצרים (וירא י"ט ג') כתיב ומנות אפה ויאכלו, נמצא שא"ל היה הראשון שכתב צורה שאכל מנות בפסח, ובכן השיג סוד המנה.

ובמדרש רבה (בשלח פכ"ה ה') אמרו שהמן ירד בזכות אצרים, הוא אמר ואקחה פת לחם והקצ"ה אמר הנני ממטיר לכם לחם, ושפיר מצואר שייכות של מנה עם מן, דהמן היה בזכות א"ל שהגיש להמלאכים עוגות מנות, ובזכות זה זכו למן.

חג המצות הוא שבח שלנו, לכן זכרינו ד' אלהינו בו לטובה

בתפלת יעלה ויצא ויגיע ויראה וירעה וישמע וכו' ציום חג המצות הזה זכרינו ה"א זו לטובה, וי"ל דבקדושת לוי (בא) ביאר הקרא (י"ז כ"ז) ואמרתם זבח פסח הוא לה', שהתורה קראה ח"ג המנו"ת ע"ש שזבחן של ישראל שיצאו ממזרים רק בעוגות מנות ולא שאלו

כלום, ואנו קוראין אותו ח"ג הפס"ח ע"ש שזכו של מקום, על שפסח על בתי בניי בנגפו את מזרים ואת בתינו הילל, וז"ש (בא י"ז כ"ז) ואמרתם זבח פסח, מה שאתם אומרים ח"ג הפס"ח ולא ח"ג המנו"ת, הוא לה' הוא שזכו לה', אשר פסח על בתי בני ישראל עכ"ד.

ולכן אחר שזכרינו את חג המצות הזה שהוא שזבחן של ישראל שיצאו מזרים רק בעוגות מנות, שפיר מתפללין זכרינו ד' אלהינו זו לטובה, אחר שכתבת בתורתך שחג המצות הוא שזכינו.

מה נשתנה לעכב רומז ליצחק שהוסיפו על המאורות

בספד"ק בני יששכר לפסח (מאמר ה' כ"א) איתא נהגו בתפלות ישראל לעשות נר מיוחד לקדר ליל פסח וקורין אותו נר מה נשתנה, ובלשון אשכנז מה נשתנה ליכט, וטעמא בעי כי לא דבר ריק הוא מנהג ישראל תורה הוא עיי"ש מש"כ בזה.

וי"ל עוד בזה, דנחלת יעקב (עמוד רס"א) כתב שד' כוסות הוא כנגד אצרים יצחק יעקב משה, וכוס שני הוא כנגד יצחק אצינו, והבן שאל ד' קוסיות וד"פ ב"ן עולה יצחק, ועליו דרשו חז"ל במסכת שבת (דף פ"ט:) כי אחת אצינו עכ"ד.

ויש להוסיף שיעקב אצינו הוא שגילה לנו שאנו בני מקום, כמו"ש במסכת שבת (דף פ"ט:) אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבוננו של עולם בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמת קראת להם בני בכורי עכשיו בני ולא בניך.

ובמדרש רבה (וירא פנ"ג ח') אמרו כשיצחק נולד לחוק עשה לי האלהים, ר' לוי אמר הוסיפו על המאורות נאמר כאן עשייה (וירא כ"א ה') לחוק עשה לי אלהים, ונאמר להלן (בראשית א' ט"ז) ויעש אלהים את שני המאורות, ולכן מדליקין נרות גדולות וקורין אותו מה נשתנה לעכט, דמה נשתנה אומרים על כוס שני שהוא כנגד יצחק, וכשנולד יצחק הוסיפו על המאורות, כמו"ש ויעש אלהים את שני המאורות.

חולקין מצה אמצעי שהוא כנגד יצחק, לפי שהשה לעולה בהעקידה הוא כנגד שה לפסח

יש ליתן טעם שלוקחין לאפיקומן מנה ממנה אמצעי שרומז ליצחק, דבפרשת בא כתיב (י"ז ג') דברו אל כל עדת בניי לאמר, בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אצות שה לבית, ואמרו חז"ל במדרש רבה (פרשה ט"ו י"ז) שה תמים זכר בן שנה

שה בשביל (וירא כ"ב) אלהים יראה לו השה, א"כ לקיחת השה היה בזכות שה של עקידה, ומה יסד הפייטן בפרשת החודש (ד"ה מרימי עול) שה המסבך לעקד נור, סיס זכרו בפקד נור, ולכן לוקחין מזה של יחזק לאפיקומן, דאפיקומן הוא זכר לפסח ושה של פסח היה בזכות שה לעולה.

ב'מה נשתנה יש חמישים תיבות שיהיה כפוף כמו אות נ'

בספר אהבת תורה (תרס"ה) להרב הגאון ר' פנחס זלמן הורוויץ נכד הרה"ג ר' איניקל האמצורגער כתב, בפסקא מה נשתנה יש נ' תיבות.

ויתבאר צ"ה, דמסכת שבת (דף ק"ד). אמרו נו"ן פשוטה נו"ן כפופה, נאמן כפוף נאמן פשוט, וכח רש"י נאמן כפוף - אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו, וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא, ולכן נקבע בתחלת הסדר בשאלת מה נשתנה חמישים תיבות, להורות שעתה שיושב צדיקו כמו מלך, יהיה כמו אות נ' שרומז לנאמן כפוף, דאדם כשר צריך להיות כפוף ועניו.

ורבינו בחי (קרח) כתב טעם שנפילת אפים הוא צד שמאל, דליל פסח מיסב צד שמאל דרך חירות ואולי יתגאה צוה, לכן יפול על פניו כל השנה לצד שמאל, להוציא הגאות מלבו,

חמץ אפילו במשהו אסור, וכן משהו תורה ומצות נמי חשוב

בארבעה צנים צילי הסדר יסד בעל הגדה, רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שניו, ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי צנחתי ממזרים, לי ולא לו, אלו היה שם לא היה נגאל.

ויש לפרש דבתפארת שלמה לשבת הגדול ציאר למה החמירו חז"ל בחמץ שאפילו במשהו עובר בלאו, שהוא כדי לעורר חסד הגדול, שאם חמץ במשהו הוא דבר חשוב שעובר עליה, מדה טובה מרובה במדת החסד על כח"א מבני"י, אשר אם נשאר בו עוד עכ"פ מדה טובה במשהו בעלמא, וגם טעם אין בו, עכ"ל לא ידח ממנו נדח להוציא ממקגר נפשו, להאיר אותו מתוך החשכה, ולהשפיע עליו חסדו הגדול, ולזה נקרא שבת הגדול ללמד שמדה טובה מרובה, שאפילו רק משהו תורה ומצות חשוב אללו יתצרך עכ"ד הנעימים.

ולפי"ז י"ל שהרשע שואל על מה שזוהרין במשהו חמץ, ושואל מ"ה העבודה הזאת לכם, מה אחס עובדים עבודה קשה על דבר מ"ה משהו חמץ בפסח, ויהי כמשיב, ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי

צנחתי ממזרים, וכח רש"י (צא י"ג ח') בעבור זה - בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו, הכוונה איסור משהו בחמץ הוא לטובתנו, בעבור שאקיים מצותיו אפילו משהו ממה שצריך להיות, דמרוצה מדה טובה, ואם לעונש משהו נחשב, כמו"כ בקיום המצות אקיים המצוה אפילו במשהו ונחשב לקיום.

הפסח עשו בירושלים ששם שורה שם הוי"ה

ואמרתם זמ פסח הוא לה', יש לצאר דצדרי יואל (בהעלותך דף רס"ג) ציאר הקרא (ט' כ') על פי הוי"ה יחנו ועל פי ה' יסעו, דצדרי נחל כתב שכל מקום שהלכו ישראל צמדבר היה קדושת ארץ ישראל עמהם, והוסיף רביה"ק דבספר אספקלריא המאירה (צהר) כתב ששם אלהים שולט בכל העולם, אבל צא"י שולט גם שם הוי"ה בנוסף לשם אלהים, וז"ש עפ"י הוי"ה יחנו, כל חיייתם היה כאלו חנו צא"י ששם יונקין משם הוי"ה עכ"ד.

ובתרגום יונתן עה"פ (יתרו י"ט ד') ואשא אתכם על כנפי נשרים מצואר שצילי הפסח הלכו לירושלים לעשות הפסח, וחזרו למזרים באותו הלילה וצדוקר יצאו לחירות, וז"ש פסח הוא לה' הפסח תעשו צא"י שנשפע משם הוי"ה.

ע"י אכילת מצה זוכין לתורה

בספר תפארת שלמה (רמזי פסח) כתב ע"י אכילת המצה בקדושה וטהרה, נמשך לישראל ממנה שפע התורה והמצות יותר ויותר, וז"ש במסכת פסחים (דף קט"ו). מזה צומה"ז דאורייתא כי על ידי המצה יצאו לאורייתא.

ויש לצאר דצרי הקדושים, דדורשי רשומות כתבו, שתיבות ח"ג המצו"ת עולין עני"ו ושפ"ל, ובמסכת תענית (דף ז.) אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דצרי תורה למים דכתיב (ישעיהו נ"ה א') הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דצרי תורה אין מתקיימין אלא צמי שדעתו שפלה.

ובמדרש תנחומא (כי תצא פ"ג) אמרו ומה המים אין מתקיימים לא בגרגיות של כסף ולא בגרגיות של זהב אלא בשל חרס, כך אין התורה מתקיימת בגסי הרוח אלא צמי שדעתו נמוכה עליו, וכיון שמזה מציא ענוה ושפלות שכן ח"ג המצו"ת עולין עני"ו ושפ"ל, שפיר זוכין לתורה שמתקיים רק צמי שדעתו שפלה.

בברכת חג כשר ושחמ
yonafridman@thejnet.com